

КЛЮЧЕМ ДО УСПІШНОГО ОЦІНЮВАННЯ Є... (Психологічні особливості оцінювання)

Ключем до успішного оцінювання є формування самовпевненості учня. Треба допомогти йому повірити в те, що він може досягти успішного результату.

Р. Стіггенз

Важливою умовою формування особистості учня, його пізнавальної та інтелектуальної активності є система оцінювання і стимулювання навчальної діяльності. Саме оцінка розглядається психологами і педагогами як стимул: гарна оцінка є заохоченням, а погана – покаранням. Відомо, що для крайніх значень оцінок не завжди властива та стимулююча сила, яку мають середні оцінки. Наприклад, для учня, що отримує, як правило, оцінки «2» і «3» у п'ятибальній системі з певного предмета, оцінка «4» є стимулом для досягнення успіхів. Однак треба врахувати, що в разі отримання оцінки «5» учень частково може втратити сенс подальшого вдосконалення свого навчання, оскільки вище п'ятірки за п'ятибальною системою оцінювання все одно не отримаєш. Окрім цього, треба відзначити, що п'ятибальна система оцінювання знань дозволяла реєструвати і заохочувати в учнів такі якості, як спроможність запам'ятовувати і відтворювати навчальний матеріал, правильно застосовувати засвоєні знання, виявляти посидючість, тривалість і вибірковість уваги в навчальній діяльності, бути старанним і т. ін. Безумовно, це все важливо, оскільки без такого репродуктивного етапу неможливе досягнення більш високого рівня розвитку учня. Але цього не достатньо. Адже п'ятибальна система оцінювання не дозволяє цілеспрямовано стимулювати творчі прояви особистості.

Нова система оцінювання насамперед дозволяє стимулювати творчість учня, а саме: творчий інтелект і здібності (уміння розв'язувати нестандартні задачі, ставити проблеми, створювати оригінальні ідеї, проводити дослідження); власне пізнавальну активність учня і його самостійність, спроможність до самоконтролю.

Така система оцінювання передбачає виділення трьох основних рівнів виконання завдань учнями: високий (12–10 балів), середній (9-7 балів), низький (6-4 бали) і мінімальний (3-1 бали).

Тому саме дванадцятибальна система, на відміну від п'ятибальної, дозволяє оцінювати:

1) *навчально-пізнавальну активність учня за такими рівнями:*

- висока пізнавальна активність учня і пізнавальна ініціатива («ініціативний рівень»);
- старанність виконання без прояву ініціативи («виконавчий рівень»);

- пасивність у навчальному процесі, відсутність інтересу, байдужість («пасивний рівень»);

2) особливості прояву розумової діяльності за критеріями:

- високий рівень нестандартного мислення (учень виявляє кмітливість, оригінальність, варіативність під час розв'язання проблемної задачі);
- середній рівень мислення (школяр вносить необхідні зміни до відомого зразка, пропонує варіанти виконання проблемної задачі, наближені до відомого стандарту);
- низький рівень мислення (виконує завдання шляхом копіювання відомого зразка);

3) особливості здійснення самоконтролю за рівнями:

- високий рівень (високий рівень самостійності, уміння самостійно знаходити помилки і неточності й виправляти їх);
- середній рівень (самостійність знижена, часто необхідно підштовхування з боку дорослих, помилки знаходить після підказок викладача);
- низький рівень (відсутність здатності розв'язувати навчальну задачу без допомоги дорослого);

4) характер навчальних завдань, що виконуються учнем за критеріями:

- творчі (передбачають оригінальність розв'язання, додаткові знання);
- напівтворчі (передбачають деякі відхилення від шаблону у процесі розв'язання);
- нетворчі (звичайні завдання, що виконуються в достатній кількості на уроках за заздалегідь відомим зразком);

5) складність завдань, що виконуються за категоріями:

- складні (передбачають наявність знань поза навчальною програмою для даного віку);
- середні (передбачають уміння виконувати завдання, складені з урахуванням вимог навчальної програми);
- прості (передбачають вимоги навчальних програм).

Незважаючи на такі особливості нової системи оцінювання, треба відзначити, що часто педагоги у своїй практиці не використовують різноманітних видів оцінювань.

Сформулюємо і проаналізуємо їх:

- Предметний* вид передбачає оцінювання того, як виконав учень запропоноване навчальне завдання, тобто оцінюється зміст, предмет, процес і результати його діяльності.
- Персональний* вид пов'язаний з оцінюванням індивідуальних якостей учня, що проявляються у його діяльності, старанності, уміннях тощо.
- Результативний* вид передбачає оцінювання кінцевого результату діяльності, тобто оцінюється результат, а не те, яким способом його було досягнуто.
- Процесуальний* вид, навпаки, оцінює процес розв'язання, а не кінцевий результат діяльності.

- Кількісний* вид передбачає оцінювання обсягу виконаної роботи, наприклад число виконаних вправ.
- Якісний* вид пов'язаний з якістю виконаної роботи, точністю, охайністю, ретельністю та іншими показниками її досконалості.

Оцінка педагога набуває для учня змістовності, якщо:

- еталон, яким оперує педагог у своїй оціночній діяльності по відношенню до учня, повинен бути зрозумілим самому учню;
- довіра до викладача, майстра виробничого навчання та його оцінки.

Центральною особою в навчальному процесі є, безумовно, учень. Зусилля педагога спрямовані на те, щоб учень навчався. І педагог повинен пам'ятати, що підвищення мотивації навчальної діяльності учня забезпечується його оцінкою. Головна функція оцінки – стимулююча, що сприяє формуванню позитивної навчальної мотивації.

Розглянемо найбільш популярні засоби стимулювання навчальних успіхів.

- увага до навчальних дій учня;
- схвалення дій учня;
- визнання успіхів і удач учня;
- підтримка під час виконання навчальних завдань;
- підвищення соціальної ролі, престижу і статусу в разі успішного виконання учнем навчальних дій;
- оцінювання діяльності учня.

Засіб стимулювання учня буде залежати від його індивідуальних особливостей.

Розглянемо індивідуальні особливості дітей, які необхідно враховувати викладачу під час оцінювання їхньої діяльності.

Гіперактивні діти відрізняються надмірною активністю, рухливістю, неможливістю тривалий час зосереджуватися на будь-якому виді навчальної діяльності. Під час уроку їм складно справлятися із завданнями, оскільки вони зазнають труднощів в організації і завершенні роботи, швидко виключаються з процесу виконання завдання. Під час оцінювання відповідей таких учнів педагогу доцільно:

- давати тільки одне завдання на певний відрізок часу, щоб учень міг його завершити;
- надавати можливість звертатися за допомогою до педагога в разі виникнення труднощів;
- завдання, що пропонуються, подавати в письмовому вигляді;
- дозувати учневі виконання великого завдання, пропонувати його у вигляді послідовних частин і час від часу контролювати хід роботи над кожною із частин, вносячи необхідні корективи;
- оберігати від перевтоми, оскільки вона призводить до зниження самоконтролю;
- стримано і спокійно аргументувати виставлену оцінку.

Ліниві діти вирізняються відсутністю бажання навчатися. Причини появи лінощів у них можуть бути різними: неправильне сімейне виховання; безперспективність, з їхньої точки зору, навчання; відсутність контролю за їхніми діями з боку дорослих (або, навпаки, перебільшена опіка і напучення з приводу укорінених лінощів).

Під час оцінювання відповідей таких дітей педагогу доцільно:

- формулювати настанову на виконання певного обсягу навчальних завдань;
- вимагати виконання необхідного обсягу навчальних завдань;
- сприяти бажанню перебороти свої лінощі, створюючи необхідну мотивацію.

До учнів з емоційними порушеннями належать *агресивні* діти, *емоційно-розгальмовані* діти або *занадто сором'язливі, образливі, уразливі* діти.

Під час оцінювання відповідей таких учнів педагогу доцільно:

- стабілізувати їхній емоційний стан перед виконанням навчальної діяльності;
- пропонувати форму відповіді на вибір: письмово або усно;
- оцінку їх діяльності подавати делікатно й аргументовано, вказуючи при цьому на успіхи, або, якщо в учня щось не вийшло, висловити надію, що наступного разу він це зможе зробити.

Під час оцінювання відповіді й діяльності учня педагогу необхідно враховувати не тільки його індивідуальні особливості, але і темперамент.

Учням із холеричним типом темпераменту притаманна неврівноважена нервова система. Вони, як правило, швидко реагують на завдання, що пропонуються, але відповіді дають часто необдумані, не встигають себе загальмувати, виявляють нетерплячість. Захопившись будь-якою справою, холерик починає працювати з повною віддачею, але швидко холоне. Характерно чергування позитивних циклів з підйомом дієздатності з негативними циклами, протягом яких «усе валиться із рук». Відповіді холерика в період піднесення відрізняються самостійністю, логічністю, творчістю. Навчальна діяльність у період спадання має сумбурний характер.

Відповіді учнів із сангвінічним типом темпераменту відрізняються поміркованістю, аргументованістю. Це пояснюється їхньою сильною, урівноваженою нервовою системою. Вони відрізняються швидкістю реакції на те, що відбувається навколо них в процесі навчальної діяльності. Характеризуються відносною стабільністю у своїй працездатності.

Діти із флегматичним типом темпераменту також мають сильну, врівноважену, але, на відміну від сангвінічного темпераменту, інертну нервову систему. Вони володіють високою працездатністю, але повільно реагують на все, що відбувається навколо них і відрізняються мовчазністю, що часом створює ілюзію про недостатнє засвоєння ними навчального матеріалу. Флегматики характеризуються тим, що вони тривко запам'ятовують все засвоєне і довго зберігають в пам'яті пройдений матеріал.

Учні з меланхолічним типом темпераменту мають слабку нервову систему і підвищену чутливість, тому, опинившись у ситуації несподіваного

питання, можуть впасти у «ступор», розгубитися, навіть якщо знають навчальний матеріал. Вони швидко втомлюються і втрачають працездатність. Відрізняються невпевненістю у собі. Однак треба відзначити, що саме меланхоліки часто мають яскраво виражені художні й інтелектуальні здібності.

Ураховуючи особливості темпераменту своїх вихованців, педагогу слід пам'ятати, що низька оцінка стимулює навчальну діяльність учня тільки в тому разі, якщо у нього сформована значущість успіху в навчанні та якщо він має сильну нервову систему. Учні з слабкою нервовою системою низька оцінка не стимулює, а, навпаки, дезорганізує. Виставляючи низьку оцінку, якщо це необхідно, педагогу слід пом'якшити дію небажаної оцінки, висловити впевненість, що учень здатний її виправити.

Для підвищення значущості оцінювання педагогу необхідно:

1. Систематичне вивчення і врахування індивідуальних інтересів і потреб учня.
2. Актуалізація тих потреб і інтересів, що відповідають наявним у педагога стимулам.
3. Варіювання характеру педагогічних оцінок з метою уникнення звикання до них учня.

Таким чином, можна виділити такі загальні рекомендації щодо оцінювання:

- враховувати емоційний чинник;
- враховувати можливість прямого керування сприйманням (у разі виникнення складності у відтворенні навчального матеріалу можна спеціально звернути увагу на найбільш важливі положення, підказати, на яку частину малюнку, таблиці потрібно звернути увагу тощо);
- використати можливості не тільки усного, але й письмового мовлення;
- приділяти увагу повторенню необхідної інформації;
- використовувати схеми і таблиці як опорний матеріал;
- застосовувати проблемність для проявлення творчості учнів.

